

Wyrok z dnia 26 czerwca 2006 r.

II PK 337/05

Uchylenie się przez pracownika od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pracodawcy pod wpływem błędu w porozumieniu o rozwiązaniu umowy o pracę (art. 84 § 1 i 2 k.c. oraz art. 88 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p.) obejmuje wszystkie skutki tej czynności prawnej.

Przewodniczący SSN Krystyna Bednarczyk, Sędziowie: SN Andrzej Wróbel, SA Romualda Spyt (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 26 czerwca 2006 r. sprawy z powództwa Wioletty B.-S. przeciwko „W.” SA w P. o zapłatę, na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 16 czerwca 2005 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Poznaniu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Prawomocnym wyrokiem z dnia 16 czerwca 2005 r. Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu oddalił apelację pozwanej „W.” SA w P. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu z dnia 19 grudnia 2003 r. w sprawie z powództwa Wioletty B.-S. o zapłatę. Wyrokiem tym Sąd Okręgowy zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 134.045 zł jako uzupełnienie odszkodowania za rozwiązanie umowy o pracę, uznając, że powódka skutecznie uchyliła się od swojego oświadczenia woli zawartego w porozumieniu o rozwiązaniu umowy o pracę z dnia 4 lipca 2002 r. w zakresie wysokości odszkodowania i w związku z tym w miejsce ugodzonego odszkodowania przysługuje jej odszkodowanie za rozwiązanie umowy o pracę w wysokości wynikającej z obowiązujących u pozwanego przepisów prawa. W uzasadnieniu orzeczenia Sąd

Apelacyjny podzielił ustalenia Sądu Okręgowego dotyczące okoliczności zawarcia między stronami porozumienia z dnia 4 lipca 2002 r. w sprawie rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron, a w szczególności ustalenie, iż powódka godząc się na określone tym porozumieniem odszkodowanie, wprowadzona została w błąd przez pozwanego co do wysokości przysługującego jej odszkodowania z tytułu rozwiązania umowy o pracę z przyczyn ekonomicznych. Za Sądem Okręgowym Sąd Apelacyjny uznał, że powódce w przypadku rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem z przyczyn dotyczących pracodawcy przysługiwałoby znacznie wyższe odszkodowanie niż to, które wynikało z porozumienia. Na podstawie Pakietu Socjalnego Pracowników P. Zakładów Przemysłu Spirytusowego „P.” SA, obowiązującego u pozwanej, powódka nabyłaby prawo do odszkodowania w wysokości 291.745 zł, natomiast w wyniku porozumienia powódka otrzymała kwotę 157.700 zł. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy prawidłowo przyjął, że powódka na skutek działań pozwanego została wprowadzona w błąd co do uregulowań zawartych w Pakiecie Socjalnym. Z tego powodu zgodziła się na rozwiązanie umowy o pracę za porozumieniem stron, pozostając w błędnym przeświadczeniu, że zaproponowana przez pozwanego kwota wyczerpuje wszystkie jej ewentualne roszczenia wynikające z tego Pakietu. Stąd też powódka uprawniona była do uchylenia się od skutków oświadczenia woli o rozwiązaniu umowy o pracę, co też uczyniła w niniejszym procesie, wnosząc w dniu 3 marca 2003 r. pozew zawierający stosowne oświadczenie. Jednakże odmiennie niż Sąd Okręgowy, Sąd Apelacyjny uznał, że powódka nie mogła uchylić się jedynie częściowo od skutków oświadczenia woli - wyłącznie w zakresie wysokości odszkodowania. Takie bowiem stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 24 września 2004 r., II PZP 8/04, rozstrzygając zagadnienie prawne, przedstawione w niniejszej sprawie przez Sąd Apelacyjny na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy w przywołanej wyżej uchwale stwierdził, że pracownik, który zawarł z pracodawcą porozumienie o rozwiązaniu umowy o pracę za odszkodowaniem, nie może na podstawie art. 88 § 1 k.p.c. w związku z art. 300 k.p. uchylić się od skutków prawnych oświadczenia woli jedynie w części dotyczącej wysokości odszkodowania. Sąd Apelacyjny podkreślił, że powyższa uchwała nie zmieniła stanowiska stron procesu. Ostatecznie Sąd Apelacyjny stwierdził, że wobec treści uchwały uzasadniony jest zarzut apelacji dotyczący naruszenia art. 84 k.c. w związku z art. 88 k.c., jednakże nie prowadzi to do skutków wskazanych w apelacji. Wywiódł, że powódka skutecznie uchyliła się w całości od skutków oświadczenia woli wyrażonego w porozumieniu z

dnia 4 lipca 2002 r. Czynność ta unicestwiła wszystkie skutki tego porozumienia, a więc zarówno co do odszkodowania jak i co do rozwiązania stosunku pracy. Jednakże zdaniem Sądu Apelacyjnego przyjęcie, że powódka nadal pozostaje pracownikiem pozwanego sprzeczne byłoby z wolą obydwu stron, gdyż to pozwana wystąpiła z inicjatywą rozwiązania stosunku pracy. Sąd Apelacyjny przyjął zatem, że pozwana - w sytuacji gdyby nie zawarła z powódką porozumienia z dnia 4 lipca 2004 r. - winna była rozwiązać umowę o pracę za wypowiedzeniem. Tak zatem należy traktować jej oświadczenie woli, wynikające z przedmiotowego porozumienia, co daje powódce prawo do pełnego odszkodowania z Pakietu Socjalnego. Z tego względu Sąd Apelacyjny uznał rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego za odpowiadające prawu i oddalił apelację pozwanej.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wywiódł pełnomocnik pozwanej zarzucając naruszenie prawa materialnego poprzez zastosowanie nieistniejącej normy prawnej, zgodnie z którą w przypadku niezawarcia z pracownikiem porozumienia w przedmiocie rozwiązania stosunku pracy pracodawca zobowiązany jest wypowiedzieć umowę o pracę, a także błędną wykładnię art. 65 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 300 k.p. i w konsekwencji dokonanie błędnej wykładni woli pozwanego poprzez przyjęcie, że oświadczenie woli pozwanego wyrażone w porozumieniu z dnia 4 lipca 2002 r., które to porozumienie zostało unicestwione na skutek uchylenia się powódki od skutków oświadczenia woli, funkcjonuje nadal w obrocie prawnym jako oświadczenie o wypowiedzeniu umowy o pracę. Skarżący zarzucił także naruszenie przepisów prawa procesowego (art. 328 § 2 k.p.c.) wobec niewskazania przez Sąd Apelacyjny podstawy materialnoprawnej rozstrzygnięcia oraz naruszenie art. 231 k.p.c., z tej przyczyny, że Sąd Apelacyjny nie przeprowadził żadnego postępowania dowodowego dotyczącego woli powódki i pozwanej odnośnie dalszego pozostawania w stosunku pracy, stwierdził, że wolą ich było rozwiązanie stosunku pracy.

Skarżący wskazał, że w niniejszej sprawie występuje zagadnienie prawne polegające na konieczności wyjaśnienia, czy oświadczenie woli złożone przez pracodawcę w przedmiocie zawarcia z pracownikiem porozumienia o rozwiązaniu stosunku pracy, może - w przypadku niezawarcia tego porozumienia - funkcjonować nadal w obrocie prawnym „jako jednostronne wypowiedzenie umowy o pracę”, dokonane przez pracodawcę. Podniósł także, że Sąd Apelacyjny dopuścił się rażącego naruszenia prawa materialnego, co również uzasadnia przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Wskazując na powyższe skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach procesu, a także o zobowiązanie powódki do zwrotu spełnionego przez pozwaną świadczenia w zakresie wykonania wyroku Sądu drugiej instancji, ewentualnie o uchylenie i zmianę wyroku poprzez oddalenie powództwa w całości i zasądzenie kosztów procesu za wszystkie instancje oraz zasądzenie zwrotu przez powódkę spełnionego przez pozwaną świadczenia w zakresie wykonania wyroku Sądu drugiej instancji.

W uzasadnieniu skargi skarżący podkreślił, że nie kwestionuje faktu, iż powódka skutecznie uchyliła się od skutków oświadczenia woli zawartego w porozumieniu z dnia 4 lipca 2002 r., stąd skutki prawne tego porozumienia zostały unieczystwione, a strony nadal łączy stosunek pracy. Powołał się na poglądy judykatury wyrażające stanowisko, że konsekwencją uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli jest nieważność czynności prawnej *ex tunc*, bowiem oświadczenie o uchyleniu działa z mocą wsteczną, a czynność prawna nie może wyrzucić żadnych skutków prawnych, a te które powstały, zostają z mocą wsteczną przekreślone. Taki też pogląd zaprezentował Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu orzeczenia, jednakże dalej w sposób nieuprawniony wywiódł, że zaakceptowanie tego poglądu w stanie faktycznym sprawy byłoby sprzeczne z wolą stron. Skarżący stwierdził, że Sąd Apelacyjny zastosował nieistniejącą normę prawną, która nakazywałaby pracodawcy, który uprzednio złożył pracownikowi propozycję rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron - w przypadku niedojścia do skutku takiego porozumienia - rozwiązanie umowy o pracę z pracownikiem w drodze jej wypowiedzenia przez pracodawcę. Tymczasem tak wyinterpretowana norma jest nieznaną ani prawu cywilnemu, ani prawu pracy. Skonstruowanie normy prawnej, niemającej oparcia w obowiązujących przepisach prawa, stanowi naruszenie porządku prawnego, niedopuszczalne w demokratycznym państwie prawa, gdyż sąd wkracza w ten sposób w dziedzinę kreowania prawa. Takie rozumowanie Sądu Apelacyjnego, narusza również reguły wykładni oświadczeń woli stron stosunku prawnego; stąd zarzut naruszenia art. 65 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 300 k.c. Błędnie, zdaniem skarżącego, Sąd Apelacyjny przyjął, że najistotniejszą rolę odgrywał cel, jakiemu miało służyć porozumienie z dnia 4 lipca 2002 r. zmierzające do rozwiązania stosunku pracy, gdy tymczasem intencją pozwanej było zakończenie stosunku pracy, lecz równie istotne były warunki, na jakich miało to nastąpić. Sąd Apelacyjny nie wziął pod uwagę i nie rozważał okoliczności,

czy w przypadku niedojścia do skutku porozumienia z dnia 4 lipca 2002r., bardziej opłacalnym ekonomicznie dla strony pozwanej byłoby dalsze związanie stron stosunkiem pracy. Tymczasem świadomość różnicy w konsekwencjach finansowych rozwiązania stosunku pracy za wypowiedzeniem przez pracodawcę, od konsekwencji wynikających z porozumienia, była głównym motywem propozycji pozwanego dotyczącej zakończenia stosunku pracy. Skarżący zwrócił uwagę, że odrzucenie oferty rozwiązania stosunku pracy nie rodzi skutku w postaci samoistnego przekształcenia się jej w wypowiedzenie umowy o pracę, a tym bardziej nie może się tak stać w przypadku uchylenia się pracownika od skutków oświadczenia woli w przedmiocie rozwiązania stosunku pracy za porozumieniem stron. Podkreślił, że pozwana złożyła wobec powódki jedno oświadczenie woli - o rozwiązaniu umowy o pracę za porozumieniem stron - i nie modyfikowała go żadnymi późniejszymi oświadczeniami. Uzasadniając zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., skarżący stwierdził, że Sąd Apelacyjny nie wskazał w istocie normy prawa materialnego, na której oparł swoje rozstrzygnięcie i generalnie najistotniejszy fragment uzasadnienia, dotyczący istoty rozstrzygnięcia, został sporządzony w sposób lakoniczny. Natomiast naruszenie art. 231 k.p.c. nastąpiło, zdaniem pozwanej, z tego powodu, że Sąd Apelacyjny nie przeprowadził postępowania na okoliczność, którą uznał za ustaloną, a w konsekwencji postawił wyłącznie hipotezę dotyczącą woli stron odnośnie niekontynuowania stosunku pracy, niepopartą żadnymi dowodami.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zawiera usprawiedliwione podstawy dotyczące naruszenia art. 65 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 300 k.p. W uzasadnieniu najistotniejszej kwestii, która zadecydowała o rozstrzygnięciu Sądu Apelacyjnego, stwierdza się, że po pierwsze wolą stron było rozwiązanie stosunku pracy, po drugie, że z propozycją rozwiązania stosunku pracy wystąpiła pozwana, powołując się na przyczyny ekonomiczne, leżące po stronie pracodawcy. Te właśnie okoliczności doprowadziły Sąd do przekonania, że gdyby złożona przez pozwaną propozycja rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron nie została przez powódkę przyjęta, pozwana winna wypowiedzieć umowę o pracę. Z tej przyczyny oświadczenie pozwanej o rozwiązaniu umowy o pracę Sąd potraktował jako jej wypowiedzenie. Uzasadnione jest stanowisko skarżącego, iż w tak przedstawionym rozumowaniu tkwi błąd już w tej jego fazie,

w której stwierdza się, że pozwana winna wypowiedzieć powódce umowę o pracę. W istocie nie ma żadnej normy prawnej kreującej taki obowiązek po stronie pracodawcy. Wystąpienie z propozycją rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron, które nie doszło do skutku, chociaż ujawnia wolę pracodawcy rozwiązania stosunku pracy, nie obliguje go do wypowiedzenia umowy o pracę. Normy takiej - wbrew zarzutom skargi - Sąd Apelacyjny nie stworzył, chociaż można by takie wrażenie odnieść z uwagi na lakoniczność uzasadnienia w tej kwestii i w związku z użyciem sformułowania „powzana winna wypowiedzieć powódce umowę o pracę”. Owa „powinność” rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem, jak wynika z całości wyroku Sądu Apelacyjnego, miałyby być zgodna z wolą pozwanej i jej uzewnętrznionym przejawem. Niejasne jest tylko to, czy Sąd miał na uwadze ustną propozycję dotyczącą zawarcia porozumienia i poprzedzającą samo porozumienie, czy też chodziło mu o oświadczenie woli pozwanej wyrażone w samym porozumieniu z dnia 4 lipca 2002 r. Tymczasem trafnie wywodzi skarżący, że oświadczenie woli zawarte zarówno w tej propozycji jak i w samym porozumieniu, które nigdy nie zostało zmodyfikowane, dotyczyło rozwiązania umowy o pracę na określonych, zaproponowanych przez pracodawcę warunkach, które w świetle niekwestionowanych ustaleń faktycznych było dla niego korzystniejsze niż rozwiązanie umowy za wypowiedzeniem. Oświadczeniu temu towarzyszył zatem zamiar wypłacenia odszkodowania niższego, niż to, które należałoby wypłacić w związku z wypowiedzeniem umowy o pracę. Wyłożenie oświadczenia woli pozwanej, składającej propozycję rozwiązania stosunku pracy za porozumieniem stron, czy też oświadczenia woli pozwanej, zawartego w samym porozumieniu, w taki sposób, jak dokonał tego Sąd Apelacyjny, przeczyłoby temu zamiarowi. Niezależnie od powyższego, sama (ustna) propozycja rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron nie rodzi żadnych skutków prawnych w sferze istniejącego stosunku pracy, skutki takie rodzą się z chwilą jej przyjęcia przez stronę przeciwną. Natomiast porozumienie stron o rozwiązaniu umowy o pracę jest czynnością prawną dwustronną, a więc dla jej skuteczności wymagane jest ważne istniejące oświadczenie woli obu stron. Jednakże w przedmiotowym stanie faktycznym w istocie czynność prawna w postaci rozwiązania stosunku pracy za porozumieniem stron stała się bezskuteczna. Sąd Apelacyjny uznał bowiem, że powódka skutecznie uchyliła się od skutków oświadczenia woli wyrażonego w porozumieniu z dnia 4 lipca 2002 r. z uwagi na błąd. Konsekwencją tego jest, jak trafnie wywodzi skarżący, nieważność czynności prawnej z mocą wsteczną (*ex tunc*),

t.j. od dnia dokonania tej czynności. Nie można powoływać się na skutki prawne, wynikające z określonej czynności prawnej, jeśli ta czynność prawna zniweczona została na mocy art. 84 § 1 i 2 k.c. i art. 88 § 1 k.c. Wszystkie skutki, które powstały z mocy przedmiotowego porozumienia z dnia 4 lipca 2004 r. - w tym skutek polegający na rozwiązaniu stosunku pracy - zostały zniweczone od tej daty. Nie ma zatem ważnego oświadczenia woli pozwanej o rozwiązaniu stosunku pracy i dlatego nie ma podstaw do dokonywania wykładni zniweczonego oświadczenia woli i wiązania z nim jakichkolwiek skutków prawnych. Instytucja przewidziana w art. 84 § 1 i 2 k.c. nie służy do modyfikacji wadliwej czynności prawnej lecz ma na celu jej unicestwienie. W konsekwencji strony nadal łączą stosunek pracy, a tym samym odpadła podstawa prawna do świadczeń związanych z jego ustaniem.

Ponieważ, jak wyjaśniono wyżej, nie istniało żadne oświadczenie woli pozwanego, które uzasadniałoby uznaniem, że stosunek pracy między stronami rozwiązał się w drodze wypowiedzenia umowy o pracę, rozważania Sądu Apelacyjnego odnośnie do woli stron, w tym woli pozwanej co do kontynuacji bądź zakończenia stosunku pracy, pozostawać mogą co najwyżej w sferze jej zamiarów, niewywołujących żadnych skutków prawnych. Skutki takie wywołałaby dopiero realizacja tych zamiarów w postaci złożenia oświadczenia woli drugiej stronie stosunku pracy (stosownie do wymogów wskazanych w przepisie art. 61 k.c.) o wypowiedzeniu umowy o pracę. Stąd też kwestie dowodowe dotyczące planów i zachowania pozwanego po ewentualnym odrzuceniu przez powódkę propozycji rozwiązania stosunku pracy za porozumieniem stron i stanowiące postawę zarzutu naruszenia art. 231 k.p.c. nie mogą mieć znaczenia dla rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy. Wskazać także należy, że istotnie Sąd Apelacyjny nie przywołał w uzasadnieniu - wbrew art. 328 § 2 k.p.c. - podstawy rozstrzygnięcia, dotyczącej przyjętego sposobu rozwiązania umowy o pracę, lecz uchybienie to samo w sobie nie stanowi podstawy do uwzględnienia skargi kasacyjnej.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku. Wniosek skarżącego o zwrot przez powódkę świadczenia spełnionego przez pozwaną, który został skierowany do Sądu Najwyższego wraz z wnioskiem o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania nie ma oparcia w przepisach prawa. Zgodnie z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. *in fine* przy ponownym rozpoznaniu sprawy przepis art. 415 stosuje się odpowiednio, co oznacza, że przepis ten jest skierowany do Sądu

drugiej instancji, który będzie ponownie rozpoznawał sprawę. Jedynie w sytuacji wyroku reformatoryjnego (art. 398¹⁶ k.p.c.) Sąd Najwyższy na wniosek skarżącego orzeka o zwrocie wyegzekwowanego świadczenia.

O kosztach orzeczono na mocy art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.

=====